

tu du (filme hitzaren -e hizkia jateak sortzen dituen liseriketa arazoez, adibidez).

Izango dela beraz, hautsak harrotzeko aukerarik.◦

IKUSKIZUNAK

IMANOL AGIRRE

JATORRIZKO BERTSIOAK DANTZAN

Azken bolada honetan hainbat ikuskariren jatorrizko bert-sioek biztu dute nire arreta. Bistan da, sortzaileek aukeran dutela zein hizkuntzatan aurkeztu euren emaitza. Aukera ho-ri arrazoi komertzialak direla medio mugatua izan arren, hiz-kuntzen apostuak agerian uzten du norberaren gogoia.

«Herria da gorputza eta hizkuntza bihotza» Xalbadorrek pla-zaratu zuen bertsoaren ildotik ikuskizunen bihotzean miatu-ko dugu herri honen gorputza hobeto ezagutzeko.

- Euskal Herrian Ingelesez.

Alex de la Iglesia bilbotarrak ekarri zuen Donostiako Zine-maldira *Perdita Durango*. Filmaren jatorrizko bert-sioa ingele-sez dago eta honela ikusi zuten Anoetako pantaila erraldoiaren aurrean ezarritakoek. Ez dakit aurreneko aldia denentz baina honelakorik ez da sarritan gertatzen. Euskal Herriko seme ba-ten sormen lana ingelesez izatea deigarria da oso.

Alex de la Iglesiaren bihotzeko geletako bat Ipar Amerikan dagoela erraz suma daiteke, Mexiko eta Estatu Batuen arteko muga giroari dion mirespena pantailaratu baitu. Euskal Hiri-ko sortzaile honen mitologian ez da Anbotoko Damarik. Bilbotik Madrilerara eta Madriletik Arizonara burutu duen bidaia artis-tikoa nazioarteko kultur adierazpen ezagunez blai baitago.

- New Yorken Euskaraz.

Alex de la Iglesiaren kontrako norabidean Koldo Almandozen ibilbide artistikoa aurkitu dugu. Sortzaile donostiar honen lehenengo filmea New Yorkeko karriketan errodatuak izanagatik *Razielen Itzulera*-ren jatorrizko bertsioa euskaraz da. Komunikabideetan adierazi duen bezalaxe, erromantiko hutsa da. Aldez aurretik Euskal Zinearen aukera komertzial urriak onartu zituen eta.

Atzerrian ibilitako zinegile hasi berri honek bihotza amalurrean du, dudarik ez.

- Euskal Herrikoak Katalanera.

Emaitzarik harrigarriena, berriz, Kukubiltxo antzerki talde bizkaitarrak eskaini digu. Profesional arloan (ume eta kale esparruetan) euskara hutsez aritzen den talde profesional bakarra izanik, zirkuitu berri baten bila aritu da.

Kataluniara joateko gonbitea jaso zuenean, baldintza bakarra jarri zioten: katalanez egin beharra.

Erronka onetsi eta *Behin Bazen* txotxongilo ikuskizunaren katalanezko bertsioari ekin zion. Azkenean, udazkenaren hasieran estreinatu zuen Cerdenyolan. Nabarmendu behar, ikusmin handia zegoela ume antzerkiari eskaintzen dioten antzerki azoka honetan. Euskaldunak katalanez aritzea oso berria baitzen guztiontzat.

Aretoa gainezka eta emanaldi arrakastatsua suertatu zen. Kataluniako talde profesional baten laguntzari esker, euskal eskuek maneatutako panpinak katalanez mintzo ziren. Kultur minorizatuen bihotzak taupaden elkertasunak jota bizi dira.

Tanttaka teatro konpainia ere Katalunian da. Oraingoan, ordea, *El Florido Pensil* Euskal Herrian ekoiztu eta burututako ikuskizunaren hirugarren bertsioa taularatzeko asmoa dute. Gaztelaniaz eta euskaraz izugarrizko itzala eskuratu ondoren, katalanezko lanak egundoko oihartzuna jaso dezake Kataluniako Unibertsoan. Guztion iritziz (ikusleak eta adituak bat zetozen) bertoko antzerkiak plazaratu duen lanik gorenetakoa bat. Horrexegatik, esportatuena ere bai.

- Euskal Herrian, lehen Euskaraz.

Adibide esanguratsua dugu Baleuko ekoiztetxeak pantailaratu *Megasonikoak* marrazki bizidunen filmea. European lehena eta Munduan lehenetarikoa den hiru dimentsiotan eginiko luzemetraia honek jatorrizko bertsioa euskaraz du.

Miresgarria da honelako aukera izatea. Egia esan, umeen euskal merkatua ez da makala. Eta honen adibidea Anoetako Belodromoan izan zen estrenaldia da. Leporaino bete ez arren ume euskaldunek duten euskarazko ikuskizunen egarria nabarmen azaldu zen. Baleuko ekoiztetxe durangarraren bihotzak Xalbadarren gogoarekin egin du bat. Euskal Herrian euskaldunok euskaraz egin behar, konplexurik gabe.

Txapela buruan eta ibili munduan, *Megasonikoak* ez dira aitaren etxean geratuko. Dagoeneko, Korea, Txina eta Hegoamerikarekin akordioa eskuratu dute eta *Megasonikoak* euskaraz ezezik, txineraz, koreeraz eta gaztelaniaz ere ari dira ikasten.

Bestaldetik, Maskarada antzerki taldeak *Nerudaren Postaria* euskaraz estreinatu zuen Zornotza Aretoan. Talde honen saioi elebidunaren bigarrena, Maskaradak euskara hutsez eginiko hamalau urteko ibilbidea eten egin baitzuen *Ernesto Iza-tearen Garrantzia* lanarekin. 1994tik aurrera gaztelaniaz eta euskaraz, bertsio bietan, plazaratzeko asmoa azaldu zuen.

Dena dela, aurreko izpirituari keinuren bat egitea eskertzea da. Lehenago euskaraz estreinatu eta handik hilabete batera gaztelaniaz.

Hala eta guztiz ere, badakigu jakin arrakasta, ikusle kopuru handiak eta etekin ekonomikoak gaztelaniaren esparruan daudela. Nabarmen gertatu baitzen Oscar Wilderen lanarekin. Ordura arte esistitu ere egiten ez zuen antzerki taldeak ospe handia lortu zuen erdal arlo guztietan. Komunikabideak bat-batean iratzarri ziren (Espainiako Canal plusen aipamen eta guzti) eta hamaika ikuslek Bilbon talde profesional on bat bazegoela jakin zuen.o

POETAK MASKARADAN

Bilboko Maskarada taldearekin jarraitu nahi dut *Nerudaren Postaria* aurtengo ikuskizunik zirraragarrienetako bat dela us-te baitut.

Neruda ez da Maskaradak taulara eraman duen lehenengo poeta. 1986an Gabriel Aresti eraman zuten eszenara. *Harrizko Aresti Hau* agian izan zitekeen Maskaradak estreinatu duen lanik aitzindariena eta era berean ahantziena. Garai hartan dirulaguntzarik gabe eta Aitorren hizkuntz zaharrean baino ez, zail samar zuen bidea zabaltzea.

Neruda eta Gabriel Arestiri buruzko muntaiak oso ezberdinak dira baina funtsean biek gordetzen dute poesiaren sentiberatasuna. *Harrizko Aresti Hau* antzezlanaren esperimazioaren ildotik zihoan ikerketa bat zen. Poesia mailu bat zela zioen Bilboko poetak eta Maskaradaren lanak danbateko ederrak ematen zituen. Oskorri taldea, eszenografia ikusgarria, eta ikus-entzuteko muntaia harrigarria zituen osagarritzat.

Oraingoan, *Nerudaren Postaria* antzezlanean ez dago lehengo garaiko aktorerik eta jarraitzen duten langile bakarrak dira Carlos Panera zuzendaritzan eta Mikel Martinez ekoizpen lanetan. Lana ez da abanguardista, eredu klasikoetara markurtzen da Alfonso Sastrearen antzerki ereduak gogora dartzazkigularik. Konpromezu politikoa amodiozko istorio batean.

Aresti eta Nerudari buruzko lanetan teknika amankomuna topa dezakegu: ikus-entzutekoa. Eneko Lorente unibertsitateko irakasleak burutu ditu lan biak. Orain dela hamaika urte Arestiren mundua isladatu zuen diapositibetan eta aurten Nerudarena. Lehen, Bilbao Handia; orain, Allenderen Txile. Antzerkiak eta ikus-entzutekoak elkarri laguntzen diote. Maskaradak sarritan erabili du teknika bien nahasketa eta proiektatzen dituen irudikapenak antzerkiaren ohizko itxiera puskatzen du. Gaurkotzearen bidean.◦

MUGURUZATARRAK

Muguruzatarrak mugan sortu ziren eta horrexegatik hesi guztien gainetik ibiltzea dute gogoko. Muguruzatarrek euskaldunak direla aldarrikatzen dute eta harro daude. Muguruzatarrak etengabe ari dira euskal musikaren esparru oparoa oldartzen. Muguruzatarrak euskal musikaren zirikatzaile apartak ditugu.

Lerro hauek irakurtzerakoan Jabier Muguruzaren grabazio berria kalean izango dugu, ziur aski. *Boza barruan* eta *Kitarra bat nintzen* lanen ondoren, hirugarrena.

Musikagile apal honen patua ildo komertzialetik at aritzea da. Akustikoa eta neurri handi batean *naif* samarra. Literaturtasunez jantzitako istorioak laztantzen ditu ezpainetan, lehen-go kantugileak bezalaxe. Euskal eszenan aurki daitekeen samurrena. Udazkeneko hostoaren bidaia gozoa eta nostalgikoa.

Lekutan dago bere anaia Fermin. Zaratatsua (zarata ederra ere bada) eta itzal handikoa. Kontzertuetan milaka ikusle biltzeaz gain, musikari buruzko hitzaldi soil batean berrehun bat zale erakartzeko gai dena. Azken aldi honetan frankotiratzaille gisa aritu da Hegoamerikako hainbat mugidatan.

Aurkezteko falta dugun hirugarren anaiak, Iñigok, Jabier fitxatu zuen Joxe Ripiau taldea gorpuzteko, familia honetako lokarria musika dela agerian utziz.

Karibeko doinuek Iñigoren errainak harrapatu zituzten aspaldian. Kortatu eta NG egitasmoetan Ferminekin saltoka ibili zen hasieran. Gaur Joxe Ripiau gidatzen du euskal saltsa freskagarria lau haizetara hedatuz. Jai giroan ezinbestekoa.

Muguruzatarrek, hamaika urte daramate jo ta su musika ikuskizunaren egoera eraldatzen. Hau dela eta, nekez uler daiteke euskal eszenaren historia garaikidea hiru sortzaile amorratu hauek barik. Muguruzatarrak urte askotarako!

HAU ESPEKTAKULUA!

Bilbon ez omen dute ezarri museo erraldoirik. Ibaizabalen ertzean Munduko Ikuskaririk Handiena eraiki dutela adierazi dute Guggenheimeko komunikatzaileek. Ikuskizuna da. Hau espektakulua!

Eta tamainu handiko frankizia honi Garik berriki grabatu duen *Hau espektakulua!* izeneko kantuarekin erantzun geniezaioke:

Bi mila urte igaro ta gero
Gizona hutsik ta burua zero
Inuzentzi bat hiltzen da gauero
hiru gixajo ta bi kamarero

Jon Maiaren hitzok (musika The Jam taldearena da) giza-kiaren burugabekeriaz mintzo dira.

Bilbora ekarritako Ipar Amerikako museoaren zabalerari dagokionez, erreparatutako paradoxa eder bat kondatzera goazkizue.

Tomas San Miguel arabarra gonbidatu zuten museoaren atarian kontzertu bat eman zezan. Esan beharra dago euskal musikari batek baino gehiagok uko egin ziola gonbidapen honi kultur arrazoiak zirela eta. Dena dela, beste artista batzuek profesionaltasunaren babespean bertan jotzea erabaki zuten.

Esan bezala, Tomas San Miguelek Frank Gerhy-ren egitura ikusgarriaren giroan jo zuen. Hasiera batean Musika Berriak eremuan lan egiten duen Euskal Herriko artista bat oso egozia iruditu zitzaidan. Kontzertuan zehar, berriz, konturatu nintzen entzutzen ari ginen musika moldaketa aitzindari haiek buru zitekeen salaketarik dotoreena zirela.

Tomas San Miguelen sormenak XXI. mendeko doinuak eta ongien errotuak dauden antzinako euskal kantuak nahasten ditu. Txalaparta eta sintetizadorea. Lehena eta geroa. Hemen-dik mundura.

Hor dago koxka.

Gu sortu ginen enbor beretik
sortuko dira besteak
burruka hortan iraungo dute
zuhaitz ardaska gazteak

Oker ez banago, Guggenheim-en barrualdean euskal arte ikuskizunek ez dute leku handirik izango. Espazio urriagatik, nonbait.◦

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

NAFAR SOZIOLINGUISTIKA

Garai oparoak bizi ditu nafar soziolinguistikak. Azken urte hauetan ugaritu egin dira Nafarroako euskararen egoera ikuspuntu anitzetatik aztertu eta azaldu duten egileak. Ale honetako kronika azken hilabete hauetan kaleratu diren ekarpen interesgarri batzuk komentatzeko probetxatuko dugu.

a) José María Jimeno Juriok, segida eman dio *Historia de Pamplona y de sus lenguas* liburuari, *Navarra. Historia del euskera* argitalpen berriarekin (Txalaparta argitaletxea).

Liburu honetan, urtetan bildutako informazio argitaratu eta argitaragabearen bilduma aberatsa egiten digu egileak, Nafarroako historian euskarak nozitutako galera prozesuari buruzko ñabardura historiko-geografiko interesgarriak eta adibide aberatsak eskainiz.

Gure aitona Bilatortakoa zen (Villatuerta, alegia), eta bera jaio zenerako aspaldi desagertua zen euskara Lizarraldetik. Liburu hau bera bizi zela irakurri izan banu eta esan izan banio 1587. urtean bertako gehienek ez zekitela erdaraz, ez zidan sinistuko. Baina hori gutxi balitz, gaineratu izan banio alda-